

Metodyka prowadzenia obserwacji występowania owocnicy porzeczkowej (*Bacconematus pumilio* Konow)

Owocnica porzeczkowa (*Bacconematus pumilio* Konow) jest błonkówką z rodziny pilarzowatych (Tenthredinidae).

Występowanie i rośliny żywicielskie

Owocnica porzeczkowa notowana była w Finlandii od 1917 roku (Hukkinen 1921, 1922, Vappula 1935), uszkadzała nawet 40-50% owoców (Vappula 1962). W europejskiej części dawnego ZSRR znana była od 1930 roku (Sawzdarg 1960). W Polsce pierwsze uszkodzenia notowano w 1968 roku. Jej obecność była potwierdzona w 1979 roku w rejonie Łomży (Łabanowska 1989, Łabanowska i Tkaczuk 1990; Łabanowska i in. 1991). Pod koniec lat osiemdziesiątych i na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku liczniejszy pojaw owocnicy porzeczkowej obserwowano w rejonie Łomży i Siedlec. Lokalnie w latach osiemdziesiątych, na niektórych plantacjach owocnica niszczyła nawet 65% owoców. W tym czasie opracowano biologię szkodnika i prowadzono pierwsze doświadczenia ze zwalczaniem (Tkaczuk 1994; Łabanowska i in. 1991), co ograniczyło populację szkodnika. W ostatnich latach sporadycznie pojawiały się informacje o występowaniu owocnicy porzeczkowej w Polsce.

Opis szkodnika

Ciało owocnicy porzeczkowej ma wielkość około 5 mm, żółtobrązową barwę, zaś jej skrzydła są żółte i przezroczyste. Głowa jest żółtobrązowa, pokryta żółtymi włoskami. Jajo jest owalne, gładkie, białe, długości około 0,8 mm. Larwa pomarszczona, wydłużona, brudnobiała z jasnożółtą głową, trzema parami nóg na tułowiu i siedmioma parami na odwłoku, wyrośnięta osiąga długość około 11 mm. Poczwarzka typu wolnego, biała z czerwonymi oczami, długości około 5,3 mm. W sezonie wegetacji rozwija się jedno pokolenie szkodnika.

Objawy żerowania i szkodliwość

Larwy owocnicy porzeczkowej uszkadzają zawiązki owoców porzeczek. Owoce te bardziej się rozrastają, są żebrowane, nieco zniekształcone, wybarwiają się wcześniej niż zdrowe, co można najłatwiej zauważyć w czerwcu. Wyrośnięte larwy opuszczają owoc przez okrągły otwór wyjściowy, średnicy około 1 mm, wygryzany tuż przy szypułce. Uszkodzone owoce opadają przed zbiorem. Odmiany wcześniej dojrzewające są uszkadzane silniej niż późniejsze, np. 'Roodknop' była w większym stopniu uszkodzona niż 'Ojebyn' i 'Fertodi'. Na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku większe uszkodzenia obserwowano w rejonie Siedlec. Obecnie pojawiają się sygnały o lokalnym występowaniu szkodnika w Polsce centralnej, wschodniej i północnej.

Rozwój szkodnika

Zimują larwy owocnicy porzeczkowej w glebie, pod krzewami porzeczek. Owady dorosłe pojawiają się tuż przed i na początku kwitnienia porzeczek czarnej. Wylot i lot błonkówek

trwa około 2 tygodni. Samica składa średnio 25 jaj w otwarte kwiaty lub w zawiązki owocowe. Wylęgłe po kilku dniach larwy żerują w owocach przez 30-36 dni, wyjadają nasiona, a później miąższ. Wyrośnięte larwy opuszczają owoc, wygryzając otwór wyjściowy przy szypułce, spadają na ziemię i wwiercają się w nią. Okres schodzenia larw do gleby jest rozciągnięty w czasie i trwa 2-3 tygodnie. W ciągu roku rozwija się jedno pokolenie owocnicy.

Próg zagrożenia

Dotychczas nie opracowano dla niej progów zagrożenia, gdyż występuje lokalnie i niezbyt licznie.

Metoda prowadzenia obserwacji

Monitorowanie występowania i przebiegu lotu owadów dorosłych owocnicy porzeczkowej najłatwiej prowadzić z użyciem żółtych pułapek lepowych. W tym celu w drugiej połowie lub pod koniec kwietnia, tuż przed kwitnieniem krzewów, należy zawiesić 2-3 żółte pułapki na 1 ha plantacji, zależnie od ukształtowania terenu i jednolitości odmianowej kwater. Pułapki umieszcza się bezpośrednio w krzewie na wysokości około 60-80 cm, od strony południowej. Lepszym sposobem może być umieszczenie w rzędach krzewów drewnianych kołków i na nich umocowanie pułapek tak, aby liście i pędy nie dotykały do powierzchni pułapki pokrytej i nasączonej klejem. Pułapki należy sprawdzać co 3-5 dni, notując obecność oraz liczbę odłowionych błonkówek owocnicy.

Każdorazowo z pułapki usuwa się odłowione owady, co ułatwia dalsze obserwacje. Kontrolę pułapek prowadzi się zwykle do początku czerwca. Uzyskane dane służą do określenia dynamiki lotu szkodnika – początku, maksimum oraz jego zakończenia. Na podstawie przebiegu lotu błonkówek owocnicy porzeczkowej można określić optymalny termin zwalczania szkodnika.

Na plantacjach, na których stwierdzono obecność błonkówek, wskazany jest monitoring obecności uszkodzonych owoców. Należy pobrać losowo 4 próby po 100 owoców i sprawdzić w nich obecność larw. W okresie kiedy zawiązki owoców osiągają 20-30% końcowej wielkości dojrzałych owoców, uszkodzone owoce nie różnią się jeszcze od zdrowych. Optymalnym terminem pobierania owoców w celu sprawdzenia obecności uszkodzonych oraz larw owocnicy wewnątrz nich jest koniec pierwszej i druga dekada czerwca. Zasiedlone owoce z larwami są żebrowane, nieco zniekształcone, wybarwiają się wcześniej niż zdrowe. Wewnątrz owocu można znaleźć jedną larwę szkodnika. Uszkodzone jagody osypują się przed zbiorem, a więc nie trafiają do pojemników z owocami podczas zbioru.

Czynniki ograniczające, profilaktyka i zwalczanie

Obecność odłowionych błonkówek owocnicy na pułapkach powinna być sygnałem do zwalczania szkodnika. Dotychczas nie opracowano dla niej progów zagrożenia, gdyż występuje ona lokalnie i niezbyt licznie. Znalezienie larw szkodnika w owocach będzie sygnalizowało konieczność monitoringu w następnym roku i przygotowanie się do ewentualnego zwalczania owocnicy porzeczkowej. Zabieg zwalczający powinien być wykonany w okresie lotu błonkówek, zanim samice złożą jaja do zawiązków owocowych. Możliwe jest zastosowanie środka owadobójczego dozwolonego do ochrony porzeczek i jednocześnie bezpiecznego dla pszczoł i innych owadów zapylających.

Fot. 1. Żółta tablica lepowa z odłowionymi błonkówkami w 2012 roku
(fot. W. Piotrowski)

Fot. 2. Samica (fot. C. Tkaczuk)

Fot. 3. Larwa w uszkodzonym owocu
(fot. C. Tkaczuk)

Fot. 4. Owoce z otworami, przez które gąsienice wyszły na zewnątrz. (fot. C. Tkaczuk)

Literatura

- Hukkinen Y. 1921. *Pachynematus pumilio* Knw. – Medd. Soc. Fauna Flora Fenn. 46: 209.
- Hukkinen Y. 1922. Mitteilungen über einen neuen Gallenerzenger und Schädling der schwarzen Johannisbeere, *Pachynematus pumilio* Knw. – Deutsche Ent. Zeitschr. pp.187-188.
- Łabanowska B.H. 1989. Owocnica porzeczkowa – nowy szkodnik porzeczeki czarnej w Polsce. Owoce, Warzywa, Kwiaty, 11: 7-8.
- Łabanowska B.H., Tkaczuk C. 1990. Owocnica porzeczkowa *Pachynematus pumilio* Knw. – nowy problem w ochronie porzeczeki czarnej. – Pr. Inst. Sad. Biuletyn Inf., Seria C. s. 65-66.
- Łabanowska B.H., Tkaczuk C., Suski Z.W. 1991. Occurrence and biology of black currant sawfly *Pachynematus pumilio* Knw. Proc. 4th ECE/XIII. SIEEC, 535 38 Gödöllo 1991, Węgry.
- Sawzdarg E.E. 1960. Wreditelej jagodnych kultur. – Moskwa, s. 209-211.
- Tkaczuk C. 1994. Występowanie, bionomia i zwalczanie owocnicy porzeczkowej (*Pachynematus pumilio* Knw.). Praca doktorska, Siedlce. 99 s.
- Vappula N.A. 1935. Notes on the occurrence of some insect pest in northern Finland (prov. Ob) in summer 1933. – Not. Ent. 15: 37-39.
- Vappula N.A. 1962. Pests of cultivated plants in Finland. – Ann. Agric. Fenn. Suppl. 1.